

**Л.Н. ГУМИЛЕВ атындағы ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
NATIONAL UNIVERSITY «YURI KONDRATYUK POLTAVA POLYTECHNIC»
POLTAVA STATE AGRARIAN ACADEMY
UNIVERSITY OF ECONOMICS IN BRATISLAVA**

**«ЖАҒАНДЫҚ ПАНДЕМИЯ СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ
ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАЛАРДЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЈАЛАРЫ МЕН
ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК В УСЛОВИЯХ ВЫЗОВОВ МИРОВОЙ
ПАНДЕМИИ»**

Works of the international scientific- practical conference

**« CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF
NATIONAL ECONOMIES IN THE CONTEXT OF GLOBAL PANDEMIC
CHALLENGES»**

Нұр-Сұлтан, 2020

ӘОЖ 339.9(063)
ҚБЖ 65.5
Ж 52

Редакция алқасы

РАИМБЕКОВ Ж.С. - төрағасы, э.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

РАХМЕТУЛИНА Ж.Б. - э.ғ.к., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

АЗАТБЕК Т.А. - э.ғ.д., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

МАДИЯРОВА Д.М. - э.ғ.д., профессор, Ресей халықтар достығы университеті, Москва қ., Ресей

ДУБИНА И.Н. - э.ғ.д., профессор, Новосибирск мемлекеттік университеті, Новосибирск қ., Ресей

КОМЕЛИНА О.В. - э.ғ.д., профессор, менеджмент және логистика кафедрасының меңгерушісі, «Юрий Кондратюк атындағы Полтава политехникумы» ұлттық университеті, Полтава қ., Украина

ISBN 978-601-337-395-9

Ж52 «Жаһандық пандемия сын-қатерлері жағдайындағы ұлттық экономикалардың қазіргі тенденциялары мен даму перспективалары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2020. - 514 б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции и перспективы развития национальных экономик в условиях вызовов мировой пандемии». - Нур-Султан: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2020. – 514 с.

Works of the international scientific-practical conference «Modern trends and prospects for the development of national economies under the challenges of the world pandemic». - Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2020. - 514 p.

ӘОЖ 339.9(063)
ҚБЖ 65.5

ISBN 978-601-337-395-9

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2020

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2020

5. <https://inbusiness.kz/en/news/covid-19-alemdik-ekonomika-zhane-kazakstan>

6. https://www.inform.kz/kz/alemdik-kogamdastyk-dagdarystan-naktylay-shygu-ushin-zhana-zhane-adiletti-karzhy-valyutalyk-arhitekturaga-karay-satyлагan-adymdar-zhasauy-kerek-n-nazarbaev_a2388794

Ауелбекова А.Қ.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы

ӘЛЕМДІК ДАҒДАРЫСТЫҢ МЕМЛЕКЕТ ЭКОНОМИКАСЫНА ӘСЕРІ

2020 жылғы «Коронадағдарыс», әрине, ХХ ғасырдың маңызды оқиғаларының бірі ретінде тарихқа енеді. COVID-19 пандемиясы алдыңғы дағдарыстарға ұқсас емес жаппай құлдырауды тудырды.

Коронавирустан кейін экономиканы жаңа соққы күтіп тұрды — мұнай бағасының құлдырауы. Егер жылдың басында «қара алтын» барреліне 65 доллардан жоғары сатылса, онда наурыз айында Brent маркасының бағасы 30 доллардан асты.

Сәуір айының ортасында ОПЕК+ елдері жаңа келісім жасасты, бірақ жасалған шаралар кеш болды. Сұраныс аз болғандықтан, қоймалар толып кетті, ал елдер коронавирустың әсерінен әлі қалпына келмеді. Нәтижесінде Brent мұнай фьючерстері 20 доллардан төмен сатылды.

Мамыр айының ортасында Brent майы қайтадан көтеріліп, барреліне 35 доллардан жоғары болды. Баға белгілеулердің өсуі көптеген елдерде карантиннің біртіндеп әлсіреуімен және АҚШ-та тақтатас мұнай өндірісінің төмендеуімен қатар жүрді.

Дамушы елдер коронавирустан өте қиын өтіп жатыр. Қытай олардың қатарына кірмейді, ол қысқа мерзімде пандемиямен күресіп, кәсіпорындардың жұмысын қалпына келтірді. Басқа дамушы мемлекеттер өздерін әлдеқайда нашар сезінеді: мұндай елдердегі медицина өте төмен деңгейде, ал саясаткерлер халық пен бизнеске қолдау көрсетуге асықпайды.

Көптеген нарықтар бұрынғы дағдарыстан қалпына келмей жағдай күрделене түсті. Егер 2007 жылы дамушы елдерде ЖІӨ өсімі 8,6% — ды құраса, 2019 жылы тек 4,8%-ды құрады. Міне, сондықтан дағдарыс дамушы экономикалардың көпшілігі үшін, соның ішінде Қазақстан үшін де ауыр сынақ болмақ [1].

Қазақстан Үкіметі ерте кезеңнен бастап COVID-19 таралуын тежеу бойынша шаралар қабылдады. Төтенше жағдай жарияланғаннан кейін пандемиямен күрес жөніндегі қызметті үйлестіру, карантиндік бақылау енгізу және кіріс көздеріне коронавирус немесе төтенше жағдайға байланысты шектеулер әсер еткен адамдарға қолдау көрсету үшін мемлекеттік комиссия құрылды.

Үкімет дағдарысқа ұшыраған бизнес пен үй шаруашылықтарына қолдау көрсету мақсатында қаржылық шаралар пакетін қабылдады. Пандемияны

тежеуге және денсаулық сақтау қызметтеріне қолжетімділікті арттыруға осы тиімді тәсілді жалғастыру және күшейту қажет. Алайда, дағдарысты еңсеру үшін Қазақстан қолда бар ресурстарды барынша іске қосып, құрылымдық реформаларды жалғастыруы қажет.

Үкімет кейбір мемлекеттік бағдарламалардан ресурстарды білім беру мен денсаулық сақтауға қолжетімділікті және олардың сапасын арттыру, сондай-ақ қызметкерлер мен жұмыс берушілерді уақытша қолдау жөніндегі шаралардың пайдасына қайта бөлуді мүмкін жүргізу керек. Реформалаудың орта мерзімді бағдарламасының болуы жеке сектор ресурстарын тартуға да ықпал етуі мүмкін, бұл оған жақсы бейімделуге және жаңа мүмкіндіктерге ден қоюға мүмкіндік береді [2].

Фискалдық және монетарлық ынталандыру шараларының қалпына келуіне ұзаққа созылған пандемиямен және әлемдік экономикадағы ұзақ құлдырау әсерімен сыналады. Жеткізу тізбегінің бұзылуы және әлемдік саудадағы реттелмеген үйкеліс ресурстар көздерін іздеуді одан әрі қиындатуы мүмкін.

Ынталандыру шаралары пакеті пандемия жойылғаннан кейін ғана экономикалық өсуді қалпына келтіруге көмектеседі. Осыған байланысты ЖІӨ-нің 2020 жылы 3% - ға төмендеуі және 2021 жылы 2,5% - ға аздап қалпына келуі болжануда.

Инфляциялық қысым 2020 жылдың соңына дейін созылады деп күтілуде, бірақ баяулайды, өйткені валюта бағамының төмендеу әсері біртіндеп таралады. Инфляция биыл теңге бағамы төмендегеннен кейін Орталық банктің нысаналы көрсеткішінен 6% - ға жоғары болып қалады.

Ағымдағы операциялар шотының тапшылығы 2020 жылы ЖІӨ-нің 5% - ына дейін артады деп күтілуде, бұл көбінесе сауда жағдайларының нашарлауына және мұнай экспорты көлемінің төмендеуіне байланысты.

Ұзаққа созылған дағдарыс кедейліктің өсуіне әкеліп, Қазақстандағы теңсіздікті арттыруы мүмкін. Алдын-ала бағалау көрсеткендей, кедейлік деңгейі 2020 жылы болжанған 8,3-тен 12,7 пайызға дейін көтерілуі мүмкін, бұл кедейлікте өмір сүретін 800 мыңнан астам адамға сәйкес келеді [3].

Пандемия мен жеңілдету шараларынан туындаған еңбек нарығының күйзелісі, әсіресе біліктілігі төмен жұмысшылар жұмыс істейтін салаларда, жұмыспен қамту үшін ауыр зардаптарға ие. Сапалы білімге тең емес қол жеткізу, әсіресе карантин кезінде, адам капиталының дамуына, әсіресе халықтың әлеуметтік осал топтарына теріс әсер етуі мүмкін.

Табиғаты бойынша әлемдік экономикалық дағдарыстар үш түрге бөлінеді: құрылымдық, циклдік және оқиғалық (кесте 1). Goldman Sachs инвестициялық банкі 1835 жылдан бастап барлық дағдарыс кезеңдерін зерттеп, кестеде келтірілген бірқатар статистикалық тұжырымдар жасады. Бұл жіктеу адамзатқа 2020 жылы қандай дағдарыс болатынын түсінуге көмектеседі.

2020 жылғы рецессия оқиғалық дағдарыстар класына жатады. Әдетте бұл экономиканың құрылымы бұзылмағанын білдіреді, яғни нарық тез құлдырай алады. Қалпына келтірудің бұл түрі V-тәрізді қисық сызық ретінде де белгілі: тез арада тез өсумен алмастырылатын күрт құлдырау.

2020 жылдың II тоқсанындағы көптеген оқиғалар дәл осындай сценарийді көрсетеді:

- *Мемлекеттер тарапынан теңдессіз қолдау шаралары.* Ставкаларды төмендету, жеңілдетілген несиелер, салықтарды алып тастау және азаматтарға ақша бөлу — мұндай түбегейлі шаралар бұрын қолданылмаған. Экономикалық биліктің әрекеті көптеген жұмыс орындарын сақтап қалуға және сұранысты қолдауға көмектеседі.

- *АҚШ-тағы қор нарығын тез қалпына келтіру.* Пандемия басталғаннан бері S&P 500 индексі 33% төмендеді, бірақ 2 айдың ішінде ол құлдыраудың жартысынан көбін жеңді.

- *Мұнай бағасының болжамды мінез-құлқы.* Барлық осындай жағдайлар сияқты, баға белгілеулер сұранысқа ие болды, бірақ олар болжамды дәлізде қалады. Мамыр айында Brent мұнай бағасы барреліне 35 – ке оралды, бұл экономистердің үміттерімен сәйкес келді.

- *Болжанатын валюта бағамдары.* EUR, USD жұбы пандемияның негізгі ставкалары мен салдары туралы жаңалықтардан кейін өзгеріп отырады, валюта қатты құлдырайды, ал экзотикалық жұпта доллар мен еуро көрпе тартады. Жағдай 2008 дағдарысы кезінде жаңа болжамдарға да, валюталардың мінез-құлқына да сәйкес келеді.

Кесте – 1. Әлемдік экономикалық дағдарыстардың түрлері мен салдары

	Құрылымдық	Циклдік	Оқиғалық
Себебі	Бір немесе бірнеше саланың құлдырауы -мұнай, банк, құрылыс және т.б.	Экономикалық циклдің аяқталуы негізгі мөлшерлемелер мен инфляцияның өсуімен бірге жүреді.	Күтпеген жағдай - соғыс, техногендік апат, вирустық пандемия және т.б.
Құлаудың орташа ұзақтығы	3,5 жыл	2,5 жыл	9 ай
Дағдарыс басталғаннан бастап экономиканы толық қалпына келтіруге дейінгі уақыт	10 жыл	4 жыл	15 ай
Құлау тереңдігі (қор нарығында)	60%	30%	29%
Соңғы тарихи мысал	2008 ж. дағдарыс (АҚШ-ғы ипотекалық несиеден басталды)	2000 ж. рецессия, 2008 ж. дағдарыс	2001 жылғы 11 қыркүйектегі террорлық шабуылдан кейін нарықтағы құлдырау
Ескерту - [1] әдебиет негізінде жасалды			

Қазіргі рецессияның басты мәселесі - оның пайда болуының негізгі факторы әлі де күшінде. 2020 жылы дағдарыс одан әрі дами ма немесе II

тоқсанда тыныштала ма — COVID-19 инфекциясы қаншалықты тірі болатынына байланысты.

Экономистердің басты қорқынышы ол вирустың таралуының екінші толқыны. 18 мамырда Қытай провинцияларының бірінде, қатаң бақылау шараларына қарамастан, COVID-19 індетіне тағы да тап болды. Қытай баспасөзі растаған Bloomberg мәліметтері бойынша, 108 миллион халқы бар аумақты карантинге жатқызуға тура келді.

Рецессияның одан әрі дамуы үш негізгі сценарий бойынша жүруі мүмкін:

- *2020 жылдың жазында пандемияны толық жеңу.* Бұл жағдайда іскерлік белсенділік III тоқсанда қалпына келеді, ал 2021 жылдың ортасына қарай дағдарыстың салдары жойылады. ХВҚ-ның базалық сценарийі 2021 жылдың қорытындысы бойынша экономиканың 5,8% - ға өсуін болжайды, бұл қарқынды V-тәрізді қалпына келтіруді қамтамасыз етеді. Бұл ЖІӨ-ге ғана емес, нарықтық көрсеткіштерге де қатысты: биржалық индекстер, шикізат бағалары, валюта бағамдары.

- *2020 жылдың күзінде пандемияның екінші толқыны.* Кейбір елдер қайтадан оқшаулау режимін енгізіп, кәсіпорындардың жұмысын тоқтата алатын ауыр сценарий. Бұл жағдайда қалпына келтіру кем дегенде 2021 жылдың III тоқсанына дейін кейінге қалдырылады.

- *Қатаң карантинсіз қозғалатын пандемия.* Ең аз болжамды сценарий. Маска режимі және басқа қауіпсіздік шаралары коронавирусты толық жеңусіз де ауруды төмендетуі мүмкін.

2020 жылғы рецессия әлемдік экономикадағы қолдан жасалған дағдарыстың бірегей үлгісі болды. Нарықтардың құлауының үлкен тереңдігіне қарамастан, процесс толығымен басқарылатын болып қала береді. Мемлекеттер халық пен кәсіпорындарға бұрын-соңды болмаған қолдау көрсетеді, сондықтан 2021 жылы дағдарыстың салдарын еңсеруге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Экономический кризис 2020 года – причины и прогнозы для финансовых рынков, 23.05.2020. Форекс Трейдер

2. Агайдаров А., Изворски И. Экономическое обновление Казахстана: Преодоление кризиса. Экономический доклад по Казахстану, 2020.

3. Акаева Х. Чего ждать казахстанцам в экономический кризис? 21.03.2020. УДК 331.5

Байтенизов Д.Т.

Северо-Казахстанский университет имени М. Козыбаева,
г. Петропавловск, Республика Казахстан

УПРАВЛЕНИЕ ГРУППОЙ ФРИЛАНСЕРОВ В УСЛОВИЯХ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И КРИЗИСА

Современный этап характеризуется нестабильностью мировой системы взаимодействия государств: Великобритания покинула Европейский союз, наблюдаются глобальные торговые войны и закрытие государственных границ,